

De ‘overwinningsnederlaag’ van 1986 vormde voor de PvdA een belangrijk keerpunt. Succesvolle verkiezingen bleken niet voldoende om de lange oppositieperiode te doorbreken. De PvdA had de aansluiting bij het politieke midden nog altijd niet gevonden. Dit was het sein de wissels om te zetten. Wat volgde was een lange periode van programmatische en ideologische heroriëntatie, zonder dat die uiteindelijk tot een nieuw houvast zou leiden.

AUTEUR René Cuperus

Verder lezen

Huub Broekhuijse, Ralf Dahrendorf over neoliberalisme, sociaalliberalisme en sociaal-democratie. *Het einde van de sociaaldemocratie?* (Damon 2007).

René Cuperus, Karl A. Duffek en Johannes Kandel (red.), *Multiple Third Ways. European social democracy facing the twin revolution of globalisation and the knowledge society* (Amsterdam/Berlijn/Wenen 2001).

Anthony Giddens, *The Third Way. The renewal of social democracy* (Cambridge 1998).

Andrew Rawnsley, *The end of the party. The rise and fall of New Labour* (Londen 2010).

Schuivende Panelen. *Continuïteit en vernieuwing in de sociaal-democratie* (Commissie Pronk) (Amsterdam 1987).

Schuivende Panelen

De verkiezingen van 1986 waren voor de PvdA een groot succes. Door haar verzet tegen het hardvochtige saneringsbeleid van het kabinet-Lubbers haalde de partij maar liefst 52 zetels. Het CDA (54 zetels) en de VVD (27) zetten hun coalitie echter doorgemoedereerd voort. Wat volgde was allereerst een langverwachte, en toch nog emotionele leiderschapswissel. Joop den Uyl droeg de fractievoorzittershamer over aan voormalig FNV-voorzitter Wim Kok. Het vertrek van Den Uyl zou vervolgens een langdurig proces van zogenaamde

‘partijvernieuwing’ in gang zetten. Het was tijd, aldus Koks gevleugelde woorden, de ‘luiiken open te zetten’. Nog in 1986 installeerde Wim Kok drie commissies die de Nederlandse sociaal-democratie moesten moderniseren. Elk bracht een rapport uit. Zo was er het rapport *Politiek a la carte in plaats van politiek als dagschotel* over de partijorganisatie in enge zin. Daarnaast verscheen *Bewogen Beweging* over mogelijke nieuwe allianties met de christen-democratie. Het was echter het programmatische vernieuwingsrapport *Schuivende Panelen* dat het meeste opzien baarde. Maatschappelijk trends als de internationalisering van economie en cultuur, milieuvervuiling, snelle technologische ontwikkeling en toenemende individualisering noopten de sociaal-democratie, aldus de commissie Pronk, tot vernieuwing van uitgangspunten en programma.

Partijvernieuwing zou na 1986 een welhaast permanent proces worden. De PvdA kreeg de reputatie zelfkritisch te zijn tot over de pijngrens heen. Na elke verloren verkiezing volgde stevast een evaluatiecommissie – de commissie Van Kemenade, de commissie De Boer, de commissie Vreeman, de commissie Dijksma. De PvdA staat hierin overigens niet alleen. Ook haar zuster-

partijen in het buitenland kenmerken zich door voortdurende heroriëntatie en herpositionering. In de jaren tachtig werd steeds duidelijker dat het gouden tijdperk van de Keynesiaanse sociaal-democratie (1945-1975) ruimschoots over zijn uiterste houdbaarheidsdatum heen was. De naoorlogse welvaartsstaat kwam meer en meer onder druk te staan, zowel door de economische crisis en de massawerkloosheid als door de ideologische aanval van het Angelsaksische neoliberalisme, geïnspireerd door Ronald Reagan en Margaret Thatcher.

Invloedrijk was ook de these van de Duits-Britse denker Ralf Dahrendorf, die ‘het einde van de sociaal-democratische eeuw’ proclameerde. De missie zou zijn volbracht. De arbeidersklasse is in de nationale middenklassensamenleving geïntegreerd. Einde oefening. Men had deze historische emancipatiemissie nog kunstmatig kunnen verlengen door mee te liften op de progressief-culturele revolutie van de *sixties and seventies*, maar de economische crisis (*no future*) van de jaren tachtig met zijn massale werkloosheid verstoorde ook deze progressieve idylle. Aanvankelijk had de sociaal-democratie zich vierkant verzet tegen de verzorgingsstaathervorming onder neoliberal gesternte. Mitterrand deed dat in Frankrijk, Den Uyl met zijn Paradiso-lezing *Tegen de stroom* in Nederland. Langzaam drong echter het besef door dat een tegenaanval tegen het neoliberalisme niet mogelijk zou zijn zonder heroriëntatie op het sociaal-democratische programma zelf. Deze ideologische herpositionering zou later bekend worden onder het label van de Derde Weg, de middenweg tussen neoliberalisme en traditionele sociaal-democratie.

Het waren rapporten als *Schuivende Panelen* die de sociaal-democratie weer ‘bij de tijd’ probeerden te brengen, op zoek naar nieuwe sociaal-democratische antwoorden op een sterk veranderende wereld. Die zoektocht gaat nog onverminderd door.